

КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД ДО ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ УЧНІВ

У пропонованій статті розглядається одне з найактуальніших питань сучасної освіти – формування компетентнісного ставлення до здоров'я учнів. Розглянуто значення, сутність та основні параметри здоров'язберезувальної компетентності.

Ключові слова: компетентність, ключові компетентності, здоров'язберезувальна компетентність.

В предлагаемой статье рассматривается один из самых актуальных вопросов современного образования – формирование компетентностного отношения к здоровью учеников. Рассмотрено значение, сущность и основные параметры здоровьесохранной компетентности.

Ключевые слова: компетентность, ключевые компетентности, здоровьесохранная компетентность.

The article is devoted to one of the most topical questions of modern education – formation of the competence-based attitudes to the health of pupils. The value of the essence and the basic parameters of health of the safe competence are considered.

Key words: competence, key competences, health saving competence.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Гуманізація вітчизняної освіти в умовах перспективної євроінтеграції, здійснюваних в Україні соціально-економічних реформ висуває як пріоритетне завдання виховання життєздатної особистості, зорієнтованої на кращі світові та європейські цінності, основоположними з яких є життя людини, праця, здоров'я, культурні й національні традиції тощо. Разом з тим на тлі соціально-економічних і політичних змін, що відбуваються в нашій державі, система шкільної освіти стала чинником, який по суті стримує гуманістичне оновлення і розвиток суспільства.

Як відомо, здоров'я дитини – це стан її повного фізичного, душевного та соціального благополуччя. Саме тому питання збереження та зміцнення здоров'я дитини належать до стратегічних завдань суспільства. Проблема збереження здоров'я наших учнів була і залишається актуальною, оскільки на сьогодні все менше залишається дітей, які навчаються і закінчують школу здоровими. Саме тому важливою складовою навчально-виховного процесу в школі є формування мотивації до збереження і зміцнення здоров'я, оскільки згідно із статистичними даними, здоровими є не більше 10 % школярів. Крім того, і 85 % педагогів мають хронічні захворювання. Такий стан здоров'я не лише результат впливу соціально-економічних і екологічних чинників, але й пережитків авторитарної педагогіки і освітньої практики українських шкіл, що руйнують здоров'я школярів.

Наведені вище дані свідчать, що впродовж навчання збільшуються відхилення в стані здоров'я

дітей, зростає кількість хронічних захворювань, погіршуються показники фізіологічного та психічного розвитку дітей і підлітків. Серед неповнолітніх, зокрема, поширені такі шкідливі звички, як тютюнокуріння, вживання алкоголю, зростає захворюваність на наркоманію та ВІЛ-інфекцію тощо. Недостатньо уваги надається питанням створення умов для збереження та зміцнення здоров'я дітей під час навчального процесу. Практично організація шкільного середовища не враховує впливу екології довкілля на здоров'я дітей.

З багатьох констатованих недоліків, що визначають стан низького рівня здоров'я школярів, можна виокремити основний – відсутність ефективних соціально-педагогічних технологій формування основ здорового способу життя особистості і державної системи впровадження цих інновацій у практику. Окреслені проблеми вимагають від освітян пошуку нових соціальних і педагогічних підходів, які б сприяли збереженню та зміцненню здоров'я дітей, формували в них навички здорового способу життя. У цьому зв'язку педагогічне кредо сьогодення має бути таким: «Даючи знання – не відбирай здоров'я».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Психолого-педагогічні та соціальні аспекти виховання здорового способу життя дітей і молоді охарактеризовано в дослідженнях О. Безпалько, А. Голобородько, А. Гречишкіної, М. Кобринського, І. Кона, С. Кондратюк, В. Кузьменко, В. Оржеховської та інших.

Різним аспектам формування здорового способу життя й здоров'я, валеологічному вихованню дітей та

молоді присвятили дослідження С. Волкова, В. Горашук, О. Дубогай, О. Жабокрицька, С. Жевага, С. Закопайло, М. Зубалій, О. Киричук, О. Команєва, А. Конох, Г. Кривошеєва, І. Петренко, С. Свириденко, А. Скоробогатов, С. Страшко, В. Сухіна, І. Сушева, А. Турчак, Н. Хоменко, А. Царенко, В. Язловецький, Г. Яцук.

Зміст і методи виховання здорового способу життя школярів різних вікових груп досліджувалися Т. Бойченко, Г. Власюк, С. Кириленко, Т. Кириченко, С. Лапасенко, А. Сватєвим, С. Свириденко, С. Страшком, І. Чорнобаєм, С. Юрочкіною.

Проблеми позашкільної освіти та валеологічного виховання віддзеркалено в працях В. Вербицького, М. Гончаренко, Л. Ковбасенко, Р. Науменко, Г. Пустовіта, В. Редіної, А. Сиротенка, Т. Сущенко та інших.

Останнім часом до висвітлення проблеми компетентнісного підходу до формування здорового способу життя зверталися І. Бургун, О. Кобцева, І. Конельська, О. Ліскович, Л. Тимофєєва, О. Тутова, Т. Шаповалова, В. Шарко та ін.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Разом з тим у цих та інших публікаціях ще недостатньо відбито сучасні тенденції та стан забезпечення компетентнісного підходу до формування здорового способу життя учнів, практично не висвітлено його перспективний досвід.

Формування цілей статті. Саме тому метою нашої статті й стало висвітлення новітніх технологій запровадження у вітчизняній школі компетентнісного підходу до формування здорового способу життя учнів, окреслення ще не вирішених завдань сучасної школи в цьому надзвичайно важливому напрямку навчально-виховної діяльності.

Виклад основного матеріалу. В умовах сьогодення компетентнісний підхід визнано одним із шляхів оновлення змісту освіти й навчальних технологій як у розвинених країнах світу (Австрія, Велика Британія, Канада, Німеччина, Франція та ін.), так і в Україні. Рада Культурної Кооперації середньої освіти для Європи визначила ті основні, ключові компетентності, що в результаті навчання має засвоїти студіююча європейська молодь.

Як зазначає І. Бургун, основна особливість компетентнісного підходу порівняно з традиційним полягає в зміщенні акценту з нагромадження нормативно визначених знань, умінь і навичок до формування й розвитку в учнів здатності практично діяти, застосовувати індивідуальну техніку і досвід успішних дій у ситуаціях професійної діяльності та соціальної практики [1, с. 159-160].

Ученими-педагогами сьогодення доведено, що найважливішим завданням сучасної шкільної освіти є виховання здорового покоління, свідомого ставлення особистості до свого здоров'я та здоров'я оточуючих. Цьому насамперед має сприяти компетентнісний підхід до формування здорового способу життя учнів [1; 2; 6; 7; 8; 9 та ін.].

Готовність українських педагогів запровадити компетентнісний підхід у системі освіти певною мірою виявляється в державних освітніх документах. На законодавчому рівні це закріплено Законами

України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», Національною доктриною розвитку освіти України у XXI столітті, Державною Програмою «Діти України» та ін.

Так, відповідно до Закону України «Про загальну середню освіту» пріоритетним завданням сучасної української школи є навчання людини вдумливого ставлення до власного здоров'я і здоров'я оточуючих як найвищих цінностей [3]. Це здійснюється шляхом запровадження ефективної валеологічної освіти, активного формування, збереження і зміцнення індивідуального здоров'я, зокрема через уроки валеології, ОБЖД, екології, засобами фізичного виховання, розвитку фізичної культури і спорту вчителів і викладачів, дітей дошкільного та шкільного віку.

Національна доктрина розвитку освіти, затверджена Указом Президента України від 17 квітня 2002 року № 347/2002, пріоритетним напрямом розвитку освіти визначає пропаганду здорового способу життя. Згідно з Доктриною, держава, крім інших нагальних завдань виховання, має забезпечувати й стимулювання у молоді прагнення до здорового способу життя [5].

Розділ VI Національної доктрини розвитку освіти «Освіта і фізичне виховання – основа для забезпечення здоров'я громадян» визначає, що «пріоритетним завданням системи освіти є виховання людини в дусі відповідального ставлення до власного здоров'я і здоров'я оточуючих як до найвищої індивідуальної і суспільної цінності. Це здійснюється шляхом розвитку валеологічної освіти, повноцінного медичного обслуговування, оптимізації режиму навчально-виховного процесу, створення екологічно сприятливого життєвого простору» [5].

Відповідно до Доктрини, Українська держава разом із громадськістю сприяє збереженню здоров'я учасників навчально-виховного процесу (як учнів, учителів, так і батьків), залученню їх до занять фізичною культурою і спортом, недопущенню будь-яких форм насильства в навчальних закладах, а також проведенню та впровадженню в практику результатів міжгалузевих наукових досліджень з проблем зміцнення здоров'я, організації медичної допомоги дітям, учням і студентам, якісному медичному обслуговуванню працівників освіти, пропаганді здорового способу життя та вихованню культури поведінки населення [5].

Саме тому чи не найголовнішим завданням батьків, вихователів і вчителів, власне, усіх тих, хто постійно поряд з дітьми, є втілення, починаючи з дошкільного віку, ідеї здорового способу життя, виховання молодих громадян незалежної України здоровими, життєрадісними, усебічно розвиненими і духовно багатими людьми.

Як відомо, в усіх ланках системи освіти шляхом використання засобів фізичного виховання та фізкультурно-оздоровчої роботи закладаються основи для забезпечення і розвитку фізичного, психічного, соціального та духовного здоров'я кожного члена суспільства.

Для досягнення цієї мети слід забезпечити комплексний підхід до гармонійного формування всіх складових здоров'я; удосконалення фізичної та психологічної підготовки до активного життя і професійної діяльності на принципах, що забезпечують оздоровчу спрямованість та індивідуальність підходів; використання різноманітних форм рухової активності та інших засобів фізичного вдосконалення [2].

Виконання зазначених завдань дасть змогу досягти суттєвого зниження захворюваності дітей, підлітків, молоді та інших категорій населення, підвищити рівень профілактичної роботи, стимулювати в людей різного віку прагнення до здорового способу життя, зменшити вплив шкідливих звичок на здоров'я дітей та молоді.

Фізичне виховання як невід'ємна складова освіти забезпечує можливість набуття кожною людиною необхідних науково обґрунтованих знань про здоров'я і засоби його зміцнення, про шляхи і методи протидії хворобам, про методики досягнення високої працездатності та тривалої творчої активності. У системі освіти держава забезпечує розвиток масового спорту як важливої складової виховання молоді [8].

До ключових компетентностей Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти відносить уміння вчитися, спілкуватися державною, рідною та іноземними мовами, математична і базові компетентності в галузі природознавства і техніки, інформаційно-комунікаційна, соціальна, громадянська, загальнокультурна, підприємницька і *здоров'язбережувальна компетентності* [4].

Здоров'язбережувальну компетентність трактується в Стандарті як здатність учня застосовувати в умовах конкретної ситуації сукупність здоров'язбережувальних компетенцій, дбайливо ставитися до власного здоров'я та здоров'я інших людей [4].

Згідно із Стандартом основною метою освітньої галузі «Здоров'я і фізична культура» є розвиток здоров'язбережувальної компетентності шляхом набуття учнями навичок збереження, зміцнення, використання здоров'я та дбайливого ставлення до нього, розвитку фізичної культури особистості та готовності до дій в умовах надзвичайних ситуацій та захисту Вітчизни.

Завданнями освітньої галузі є:

- поглиблення в учнів знань про власне здоров'я, фізичний розвиток, потребу ведення здорового способу життя, безпечну поведінку, фізичну культуру особистості, взаємозв'язок організму людини з довкіллям;
- формування в учнів знання про здоров'я і безпеку, здоровий і безпечний спосіб життя, фізичну культуру;
- підвищення рівня рухової активності;
- удосконалення життєво необхідних умінь та навичок, уміння використовувати їх у навчальній та повсякденній діяльності;

- створення мотивації учнів щодо дбайливого ставлення до власного здоров'я, занять фізичною культурою, удосконалення фізичної, соціальної, психічної і духовної складових здоров'я;

- усвідомлення учнями цінності життя і здоров'я, значущості здорового і безпечного способу життя та фізичної культури;

- збагачення власного досвіду учнів про збереження здоров'я;

- розширення функціональних можливостей організму учня шляхом цілеспрямованого розвитку природних здібностей, основних фізичних якостей;

- підготовка молоді до забезпечення власної безпеки та безпеки інших людей у надзвичайних ситуаціях мирного і воєнного часу, до служби в Збройних Силах України та інших воєнізованих формуваннях [4].

Здоров'язбережувальна компетентність як:

- ключова формується на міжпредметному рівні шляхом оволодіння предметними компетенціями з урахуванням специфіки предметів та пізнавальних можливостей учнів основної школи;

- предметна – у результаті засвоєння змісту предметів освітньої галузі і оволодіння учнями відповідними компетенціями.

Загальними змістовими лініями освітньої галузі «Здоров'я і фізична культура» є здоров'я, фізична культура, безпека життєдіяльності, захист Вітчизни і цивільна оборона [4].

Як відомо, здоров'язбережувальна компетентність починається з моменту народження людини і триває впродовж усього її життя. На рівень її розвитку впливає безліч чинників, насамперед родина, колектив, засоби масової інформації тощо. Проте провідну роль у цьому процесі відіграють навчально-виховні заклади всіх типів й відповідальність за успішність його формування покладається насамперед на вчителя, завдяки якому процес навчання будь-якої шкільної дисципліни має стати невід'ємною частиною здоров'язбереження учня. Крім того, і сам учитель має слугувати взірцем здорового способу життя.

Особливо важлива роль в організації збереження й зміцнення здоров'я дітей належить вчителю початкової школи, що зумовлено віковими особливостями молодших школярів. Дитина цього віку інтенсивно розвивається, організм, який формується занадто чутливий до будь-яких несприятливих зовнішніх чинників. Учитель початкових класів як основний організатор навчально-виховного процесу може систематично і найбільш ефективно впливати на здоровий розвиток своїх вихованців. Виховання відповідального ставлення до свого здоров'я, здоров'я оточуючих, формування потреби в пізнанні самого себе, самовдосконаленні фізичних, психічних і розумових здібностей насамперед є безпосереднім завданням школи [9].

Як доведено, сучасна людина не має права вважати себе освіченою, не засвоївши культури здоров'я. Формування в дітей валеологічної культури включає: валеологічні знання, інтерес до оздоровлення власного

організму і свідому настанову на ведення здорового способу життя дошкільників, розвиток навичок і формування звичок ведення здорового способу життя, відповідальність за своє здоров'я і здоров'я оточуючих. Здоровий спосіб життя – це не просто сума засвоєних знань, а стиль життя, адекватна поведінка в різних ситуаціях. Головна мета валеологічної освіти – допомогти дитині вирости міцним і здоровим, дати школяреві зрозуміти, що здоров'я – головна цінність життя людини [7].

Останнім часом через різноманітність форм навчання, навчальних програм виникає потреба вивчення їх впливу на фізичне та психічне здоров'я дітей. Це актуальна проблема, оскільки окремі освітні моделі, програми, підручники можуть носити негативний вплив на здоров'я учнів або ж ніяк не сприяють його поліпшенню, оскільки не враховують основних наукових засад фізичного та психічного розвитку дитини. Тут потрібна діагностика. На нашу думку, сьогодні набуває актуальності і практичної значущості проблема створення педагогічних технологій, які б не лише зберігали, а й поліпшували здоров'я дітей. Саме тому метою навчально-виховної роботи в школі є формування в учнів свідомого ставлення до свого здоров'я, оволодіння навичками здорового способу життя та безпечної для здоров'я поведінки.

Зазначена мета передбачає розв'язання таких конкретних питань щодо формування: уявлення про те, що здоров'я розглядається як єдине ціле, а його складовими є фізична, соціальна, психічна і духовна; уявлення і поняття про взаємозв'язки людського організму з природним та соціальним оточенням; знань, умінь і навичок безпечної поведінки вдома, у школі, на вулиці, у громадських місцях; здатності передбачати наслідки своїх учинків, здійснювати самооцінку власних дій та оцінку дій інших людей; умінь надавати само- і взаємодопомогу та самооцінювати своє здоров'я; розвивати: активну мотивацію щодо збереження і зміцнення здоров'я,

самовдосконалення фізичної, соціальної, психічної та духовної складових здоров'я; умінь керувати собою і розв'язувати життєві конфлікти; контактувати з людьми в своєму соціумі, протистояти негативному впливу оточення; умінь прогнозувати можливість виникнення небезпеки в мікросоціумі, навколишньому природному середовищі, самостійно ухвалювати правильні рішення, творчо і критично мислити; виховувати потребу в здоров'ї як важливій життєвій цінності [6].

Висновки з даного дослідження. Під валеологічним вихованням ми розуміємо процес створення стійкої системи виховання практично здорової людини, здатної самостійно підтримувати та зберігати своє здоров'я на базі набутого валеологічного та життєвого досвіду й валеологічної практики. Важливими умовами валеологічного виховання школярів є досягнення єдності цілей учасників виховного процесу, застосування інтегративного підходу та дотримання наступності виховних впливів зацікавлених сторін на засадах співтворчості, співпраці в проведенні експериментальної роботи.

Формування мотивації школярів до здорового способу життя буде успішним за умов: активізації позитивного ставлення до здорового способу життя, розширення знань учнів та набуття ними вмінь та навичок здорового способу життя, застосування сучасних педагогічних та соціально-оздоровчих технологій у процесі формування в школярів компетентнісного ставлення до власного здоров'я.

Головною умовою успішної діяльності, спрямованої на формування навичок здорового способу життя, є спільна робота всього педагогічного колективу, батьків, учнів як на уроках, так і в позаурочний час.

Перспективи подальших розвідок. Вимагає дальших досліджень питання про роль валеологічного виховання у формуванні мотиваційно-ціннісних орієнтацій школярів, що визначатиме їх подальшу поведінку, ставлення до власного здоров'я, здорового способу життя.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бургун І. В. Актуальність упровадження компетентнісного підходу в освітню практику / І. В. Бургун // Актуальні проблеми державного управління, педагогіки та психології : Збірник наукових праць Херсонського національного технічного університету. – 2010. – № 1(2). – С. 159–165.
2. Кобцева О. Н. Компетентностный подход к формированию здорового образа жизни младших школьников : автореф. ... дисс. канд. пед. наук; 13.00.01 / О. Н. Кобцева. – Майкоп : Адыгейский государственный педагогический университет, 2010. – 16 с.
3. Про загальну середню освіту : Закон України від 13 травня 1999 року № 651-XIV (з наступними змінами) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/651-14>.
4. Про затвердження Державного стандарту базової і повної середньої освіти: постанова Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 року № 1392 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-p>.
5. Про національну доктрину розвитку освіти: Указ Президента України від 17 квітня 2002 року № 347/2002 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/347/2002>.
6. Тимофєєва Л. С. Упровадження авторської програми «Формування мотивації до здорового способу життя старшокласників» [Електронний ресурс] / Л. С. Тимофєєва, І. М. Конельська. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Otros/2012_7/24.pdf.
7. Тутова О. М. Формування здоров'язбережувальної компетентності учнів як шлях до здорового способу життя [Електронний ресурс] / О. М. Тутова. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Npd/2012_1/4kuzneco.pdf.
8. Шаповалова Т. Г. Наукові підходи до визначення здоров'язбережувальної компетентності [Електронний ресурс] / Т. Г. Шаповалова. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/znpbdpu/Ped/2012_3/Sharop.pdf.
9. Шарко В. Д. Методика формування здоров'язбережувальної компетентності учнів основної школи під час вивчення магнітних явищ [Електронний ресурс] / В. Д. Шарко, О. В. Ліскович. – Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/pspo/2011_33_2/Sharko.pdf.

Рецензенти: Ємельянов В. М., д.держ.упр., професор;
Шерстюк Л. В., к.пед.н., доцент.

© Устинова Н. В., 2013

Дата надходження статті до редколегії 07.05.2013 р.

УСТИНОВА Наталія Валентинівна – директор Херсонської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів № 1, доцент кафедри теорії та методики виховної роботи Комунального вищого навчального закладу «Херсонська академія неперервної освіти» Херсонської обласної ради (за сумісництвом), кандидат педагогічних наук, доцент, Заслужений учитель України.

Коло наукових інтересів: формування здорового способу життя учнів, здоров'язберезувальна компетентність.